

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ג, תשי"ב-תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מקישוטי הסגנון והמליצה

דרכים רבות ותחבולות שונות למדבר ולכותב, הרוצה לגוון את סגנונו. ודאי, שאין להקיף במסגרת של מאמר את כל האמצעים השונים והמרובים האלה, וספרות רבה נכתבה על עניין זה בלשונות שונות. כאן נרשום רק ראשי פרקים באחדים מאמצעי-קישוט אלה, בצירוף דוגמאות, שנלקטו תוך קריאה מפיינות שונות בספרות העברית בזמנים שונים.

כפל המלה בצורות שונות

לשם חיזוק תוכנו של הביטוי נוהגים להשתמש באנתה

מלה הבאה בשתי צורות שונות, רצופות זו אחר זו, דרך זו ידועה עוד מסגנון התנ"ך, כגון: אמונה אומן, בוקה ומבוקה וכדומה. משתמשים בה סופרים בכל התקופות עד ימינו, ומרבים בה ביותר עגנון והזן. והרי צרור דוגמאות, שלכמה מהן יש כבר אחיזה בלשון מקורות קדומים, ואחרות הן חידושי סופרינו: איום ומאים, אחד ומיוחד, אות באות, אדיר שבאדירים, אלפי אלפים, באמנה אמונת אומן, אמת לאמיתה, בודד ומבודד, בטוח ומובטח, בדוק ומובדק, בהול' ומבוהל, בטל ומבוטל, בוכה ומבכה, בכי בכיות, ברוך ומבורך, ברור ומבורר, בשל ומבושל, בצור ומבוצר, בוגר ומבוגר, בבואה דבבואה, גיהיני גיהינום, גבר בגוברין, גבוה מעל גבוה, גרום ומגורם, גמור ומגומר, גדוש ומגודש, גוונים וגוני גוונים, גרים גרורים.

היו אלו רק דוגמאות, הפותחות בשלוש האותיות הראשונות של הא"ב, מן הרשומות אצלי. בכולן מכוונת ההכפלה להדגשה יתרה של תואר או של פעולה.

א ל י ט ר צ י ה

האליטרציה היא תופעה סגנונית ידועה בכל לשון, וכוונתה ליווג מלים, הפותחות באותם הגאים. באליטרציה אין הקפדה יתרה על צורת המלה בכתיב, ויכולים לשמש בה הגאים שונים הקרובים זה לזה במבטא. לא אליטרציה גרפית כאן, אלא אליטרציה של שמיעה. ולכן ישמשו בה בערבוביה זוגות הגאים כמו א — ע, כ — ק, ט — ת, ז — ס. למשל: אהבה ואחוה, אוי ואבוי, אין ואפס, אמת ואמונה, אחיעזר

ואחיסמך. אני ואפסי עוד, אוהרה ואתרעה, על פני גיא וגבעה,
דין ודברים, דת ודין, בדברים ובדינרים, דחיפה ודחיקה,
הבל והבאי, הוד והדר, הרג והרס, זעם וזעף, זולל וסובא, חן
וחסד, חס וחלילה, חמלה וחנינה, חד וחלק, חיל וחומה, זיקים
וזוועות, טענות ותביעות, טיבו וטבעו, טרדה וטרחה, בכחש
ובכזב, בכיסו בכוסו ובכעסו.

מחברי ספרי חרוזים מימי הביניים חשבו את האליטרציה
כמין ממיני החרוז, כחרוז המיוסד על דמיון הגאים לא בסוף
התיבה אלא בתחילתה ובספרות הגרמנית העתיקה, למשל,
ממלאת האליטרציה תפקיד יסודי בצורת השירה.

ה ח רו ז

לא נדבר על החרוז שבסופי השורות של דברי שיר.
גם בתוך הפרוזה אנו מוצאים פסוקים חרוזים, ואף צמדי
מלים מתחרזות. אף בתנ"ך אנו מוצאים: תוהו ובוהו, פלוני
אלמוני, ואף בשמות הפרטיים: אלדד ומידד, מופים וחופים,
מללי וגללי, הדד בן בדד, ובתלמוד אנו מוצאים: אגרא
פגרא, אושכי בושכי, ברחא קרחא, חילק ובילק ועוד.

והרי צרור דוגמאות מן הספרות החדשה, ומצטיין בזה
ביותר אברהם שלונסקי: אבא רבא, אדיב ונדיב, ארחה וטרחה,
אושפיוזא פזיזא, איצה ריצה, און והון, אורה ותורה, איד ופיה,
אלמוני פלמוני, צלמוני, אושר ועושר, בלה וכלה, בהיר ונהיר,
בלויים וקרועים, בוחרים ושותרים, טענה ומענה, טעים ונעים,
מפוטם ומטומטם, מדאיב ומכאיב, מעורבב ומשורבב, מרי
וקרי, מטעמים ומנעמים, מטריד ומחריד, התמולל והתגולל.

מסואב ומתועב, מוקיון בוקיון, מקלט מפלט, מהודר ומסודר,
במניין ובקניין, מתלבט ומתחבט, מתלונן ומתאונן, קדישא
ופרישא, קלוש וחלוש, קלמן וזלמן, קנאה ושנאה, קנוי ומנוי,
קצינים צנינים, קרוע ופרוע, קלסתר פלסתר, קרבנות וחרבנות,
ואולי אפשר לקרוא לתופעה זו בשם "צמד חמד".

תופעה מוסיקלית זו של הלשון יש לה גם ביטוי בפי
ילדינו: אורי כדורי, רותי פותי, הגברת מכנרת.

עיינ במאמרו המעניין של דב סדן ב"לשונונו לעם"

קונטרס י"ח — י"ט.